

Имао сам 14 година

Шкобосмо тако, са рукама дигнутим у вис, до капије фабрике вагона. Прошли смо испред управне зграде и ишли у правцу једне велике хале. На улазу у лагер поново нас претресосе, али овог пута само формално. Када обавише и тај посао, отворише велика врата лагерa и ја, улазећи унутра, угледах масу људи која нагрну према нама...

... Изненада више нашег лагерa поче да туче, необично јако, артиљерија. Топови су пуцали сасвим ниско, па ми се учини да се хала руши. Сви се у том моменту само погледасмо. Осећао сам страх. У тој грмљавини, у кратким размацима, одјекнуше митраљески рафали. То смо сви чули добро. Поново се погледасмо. У глави ми се роди идеја да одем на таваницу и погледам шта се ради напољу. Придох оцу и пошто се мало прибрах рекох му:

— Тата, одох час на таваницу, одмах се враћам.

— Не, никако да се ниси макао од нас — рече отац.

... Мало по мало, измицао сам се од њих и искористих њихов разговор и забринутост, те се неприметно удаљих. Почех да се пењем на таваницу, а одатле да се пужем уз један стуб, како бих дошао до крова хале. Чим се дохватих разбије ног стакла, полако помолим главу. Запрепашћено сам гледао испред лагерa, просто сам се скаменио од ужаса. На пољани, удаљено нешто око стотину метара, поред ископане раке црнела се гомила људских лешева... Чим се спустих на земљу трчећи се упутих оцу. Потресен оним што сам видео, једва изговорих: »Тата, Немци нас стрељају... Видео сам, видео сам лешеве људи који су стишли да добровољно раде на пољу«. Иако се промена осетила на оцу и његовим друговима, стац ме загрли и рече: »Ништа ти ниси видео то су били само ровови. Јесам ли ти рекао да никуда не идеш. Полако, смири се. Мало привиђаш...*

... Оједном су се врата хале отворила и као гром из ведра неба распали кукњава и врисак жена, док ми дрека немачког сфицира следи крв у жилама. Језива слика указа ми се пред очима. Очајан врисак же на разлегао се у вечерњој ти-

шини. Брзо изадох из склоништа и полако легах на таваницу. Одатле сам слично видео језиву драму. Немачки командант бесно је млатарао рукама, урличући и машући револвером, док су жене клечале, молиле и преклињале да их не стрељају... На истовремено наређење, командант се извуче из круга, где је био опкољен женама. Прасак машинки и пушкомитраљеза разлеже по хали. Жене уз крике попадаше изрешетане мецима. То је био ужас. Док се још по нека трзала у самртном грчу, машинке су опет пуцале по њима. Затим наста тишина...

... Темпо рада се из часа у час повећавао. Осећао сам да тако форсирани рад не могу издржати. На средину губилишта, полут разјарене звери, стајао је пијан немачки командант. У левој руци држао је флашу са ракијом. Више од ловине флаше било је празно. Ко је и мало застао приликом рада и не би пожуррио са сакрањивањем, био је убијен из ње својом револвера. Око нас, у кругу, стајали су у приправности остали Немци, са подигнутим машинкама и пушкама. На пољани — прави пакао. Људи су, по двојица између себе, носили лешеве и трчећи бацали их у раку. Где год се окренеш — леш до леша. Одело, које сам имао на себи, није се познавало од усирене крви и мозга. Моје гојзерице биле су потпуно црвене од крви, као да их је чистач офарбао црвеном бојом...

... Тада приметих на једној гомили счево одело. Придох ближе гомили и угледах боље. Јесте Одмах бацих капе које сам носио и дадох се на посао. Брзо разбацах остале лешеве и на самој земљи, испод свих, угледах счево лице. Придох и клекнух поред њега. Лежао је на леђима. Одело му је било сво криво и изгужвано. Можда је само рањен, помислих. Озари ме зрачак наде. Срце ми поче све јаче и јаче да куца. Да ли ћу бити те среће да га затекнем живог? Заборавио сам моментално на Немце и на опасност у којој се налазим. Све је сада било по страни. Још се мало нагох над њим и тихо га зовнух: »Тата! Тата!* Није се одазивао. Још једанпут изговорих речи: »Тата! Тата« Али он је ћутао...